

České banky a cukrovarnické podnikání

(v závěrečné třetině 19. a v první polovině 20. století)

THE CZECH BANKS AND SUGAR BUSINESS

Jiří Šouša – Filozofická fakulta Univerzity Karlovy

Peněžní ústavy sehrály v procesu emancipace českého národa historicky ojedinělou roli, neboť v něm fungovaly jako výchozí a dlouhodobě jeho dynamiku ovlivňující struktury. Při zkoumání předhistorie českého bankovníctví je zřetelné, že česká společnost prvních desetiletí 19. století může být charakterizována jako společnost v pohybu, společnost relativně zaostalá v ekonomickém, sociálním rozvoji, společnost, která se v této fázi profiluje především jazykově a kulturně a je nucena se vymezovat vůči jinonárodním vládnoucím strukturám (1).

Zrychlení občansko-kapitalistické transformace společnosti, jemuž otevřely prostor události roku 1848, dalo vzniknout nacionálně českým politickým strukturám, které si záhy uvědomily, že hnutí politické musí být doplněno ekonomickým zázemím národní společnosti. Česká společnost také nebyla sociálně kompletní, chyběla jí aristokracie i velkoburžoazie. Převážně maloburžoazní řemesnické a agrární prostředí se proto orientovalo na princip svépomoci, která měla umožnit růst drobného českého podnikání. Klíčovým úkolem se ukázal být nedostatek kapitálu investičního i provozního. Dosavadní úvěrová soustava sestávající ze soukromých bankovních domů německých a židovských, jež se orientovaly na velké podnikání, selhávala. Významněji pomoci nebylo schopno ani spořitelní hnutí. Na „národní“ scénu proto vstoupilo hnutí záloženské (2).

Smyslem existence občanských záložen byla vedle shromáždění a zhodnocení úspor úvěrová činnost, především poskytování krátkodobého provozního úvěru. Rychlá návratnost zapůjčených relativně malých částek umožňovala uspokojení značného počtu zájemců. Záloženské hnutí se utěšeně rozrůstalo o desítky ústavů ročně. Ještě dynamičtěji než počet záložen a jejich členů stoupal jejich kapitál. Před počátkem I. světové války dosáhl souhrn jejich bilancí (aktiva, stejně jako pasiva) téměř jedné miliardy K – sumy na svou dobu imponující (3).

Právě záložny představovaly mimořádnou – zprvu dokonce určující – kapitálovou sílu v rámci české národní komunity. S jistou nadsázkou lze připustit, že záložny v českém prostředí v podnikatelské oblasti suplovaly roli chybějících „národních“ bankovních ústavů či větších spořitelů, které zpravidla v českých zemích měly charakter jazykově či dokonce nacionálně německý (1).

Rozsáhlé záloženské hnutí však začalo ve druhé polovině šedesátých let 19. století pociťovat ve své činnosti problém likvidity a mobility. Ten měl být řešen levným a spolehlivým eskontem směnek a k tomuto účelu byla na doporučení sjezdu záložen založena Živnostenská banka. Živnostenská banka je prvním nacionálně českým peněžním ústavem zřízeným na akciovém základě. Podstatně kapitálové účasti v něm držely jednotlivé záložny. Původně zamýšlená „eskontní ústředna záložen“ se však brzy stala bankou ve smyslu bank středoevropských, ovšem

bankou provinční, jež na sebe vážala nacionálně české drobné a střední podnikání. Na konci sedmdesátých let již funguje jako univerzální obchodní banka, typu „Credit mobilier“ (1).

Založení a první léta fungování Živnostenské banky mají, a v tomto smyslu je závěr diplomové práce (později jinak známého) Vladimíra Špidly z roku 1976 nadčasový, symbolický význam: „Česká buržoazie jimi manifestovala svoji snahu po emancipaci na nejdůležitějším poli, poli hospodářství. Svým významem se Živnobanka řadí po bok Národního divadla, i když pochopitelně netvoří tak široké ... bnutí.“ (4)

Sféru bankovníctví jako klíčového segmentu nastupujícího českého podnikání dotvářely další ústavy. Tak, z hospodářských potřeb zámožných regionů Polabí „zlatého pruhu země české“ vzešly: Záložní a úvěrní ústav v Hradci Králové (z roku 1868) a Pražská úvěrní banka (založená v Kolíně 1870 a 1900 přenesená do Prahy). Podnikatelskou strategii Živnostenské banky s její ambicí vytváření firemního koncernu českých podniků sledovala Česká průmyslová banka (1898). Zakladatelská vlna před první světovou válkou pak doformovala počet českých akciových obchodních bank, jež posléze vytvořily páteř bankovní soustavy Československé republiky, na čtrnáct, přičemž jako poslední se rodily banky stavovské a oborové (např. Agrární banka, Stavební banka) (1).

Naznačený počet peněžních ústavů byl relativně vysoký. Mladší české banky na stávajícím peněžním a kapitálovém trhu, na němž v minulosti zaujaly rozhodující pozice peněžní ústavy vídeňské, v závěsu s domácími peněžními ústavami nacionálně německými, hledaly uplatnění svých volných prostředků obtížně. Velké podnikání na území českých zemí ovládali především vídeňské velkobanky, jako CA – tedy Credit-Anstalt für Handel und Gewerbe, Wiener Bank-Verein, Anglo-Oesterreichische Bank, Oesterreichische Länderbank, Boden-Credit-Anstalt (5). Kapitál nacionálně českých bank také nestačil na financování potřeb velkopodnikání, přičemž segment středního a drobného podnikání byl „obsazen“ staršími peněžními ústavami všech typů. Důsledkem byla kapitálová expanze českých bankovních ústavů do okrajových slovanských teritorií habsburské monarchie či za její hranice (6).

Za vylíčené situace nepřekvapí, že českou bankou, která se v poslední čtvrtině dostala do masivnějšího kontaktu s cukrovarnickým podnikáním, byla Živnostenská banka, byť – jak výše v obecné rovině naznačeno – na provozním úvěru, který byl pro cukrovary v našich zemích zvláště aktuální, zhusta participovaly i větší záložny a spořitelny. Nebylo to ani jinak možné, neboť nezapomínejme, že např. v dobách konjunktury druhé poloviny sedmdesátých let a počátku osmdesátých let 19. století představoval podíl Čech na zpracování řepy cca dvě třetiny a Moravy čtvrtinu z celé habsburské monarchie. Právě v sedmdesátých a osmdesátých letech 19. století ovšem Živnobanku zasáhly

Obr. 1. Akcie Žateckého akciového cukrovaru s nostrifikačním razítkem, 1919 (Archiv Národního technického muzea)

důsledky krizových otřesů, včetně krizí cukrovarnického podnikání. Nejprve to byla hospodářská krize, jež vypukla paradoxně krátce po otevření Světové výstavy ve Vídni v roce 1873. Živnostenský ústav, v němž – jak napsal jeho první historiograf a po roce 1918 jeden z ředitelů Josef Horák – se na počátku „horlivost a dobrá vůle zakladatelů snoubila s nedostatkem obchodní zkušenosti a absencí standardních styků s dosavadními bankami“, nemohl zůstat stranou otřesu (7). Není divu, že trudné počátky vyvrcholily ve ztráty, jež mladou banku téměř „položily“. Na krizi burzovní a znehodnocení cenných papírů, v jejím vlastnictví, „navázala“ v kampani let 1874/75 krize cukrovarnictví.

Živnobanka, jež se vcelku logicky snažila v cukrovarnickém segmentu trhu zakotvit, byla krizí oboru poměrně těžce postižena. Aby nepřišla o své pohledávky vzniklé z nesplacených úvěrů,

koupila v dražbě cukrovaru v Mochově, Domažlicích a v Poděbradech a začala je provozovat ve vlastní režii. Kromě toho se do platebních nesnází dostávaly i další cukrovaru, s nimiž byl peněžní ústav ve kontaktu. Výhodou bylo, že cukrovarnický průmysl se z krize poměrně rychle zotavil. Cukrovaru v Mochově a po změně výrobního zaměření i v Domažlicích se stabilizovaly, cukrovar v Poděbradech musel být – byť se ztrátou – prodán. Živnostenská banka také využila zvýšení částky, do níž mohla poskytovat záruky na daň z cukru, jež byla v roce 1881 ministerstvem financí stanovena na 1,5 milionu zlatých a její záruční úvěry oboru se přiblížily této částce. Pro některé cukrovaru obstarávala rovněž komisionářský prodej výrobků. V první polovině osmdesátých let 19. století zůstávalo cukrovarnické podnikání téměř jediným průmyslovým odvětvím, s nímž Živnostenská banka pracovala (7).

Tvrdé procitnutí ze „sladkého snu“ lukrativní spolupráce s cukrovarnictvím znamenala cukerní krize, jež vypukla v kampani 1883/84. Živnostenská banka se octila v takových problémech, že i její vedoucí úředníci počítali s eventualitou, že přestane existovat. Závěrečné měsíce roku 1884 a rok 1885 patří k nejtěžším v dějinách tohoto peněžního ústavu (7). (Vedle propadu cukerního podnikání musel sanovat i další ztráty.) Jeho vedení se naštěstí podařilo hrozící bankrot zažehnat, a to v podstatě formální restrukturalizací. Zřídilo totiž Českou společnost pro průmysl cukerní, jako akciovou společnost, do níž vložilo bankovní cukrovaru. Jejich ztráty tak byly vyvedeny z bilance banky a přímo „neohrožovaly“ likviditu ústavu. Složitá situace Živnobanky, jejíž spojení s cukrovaru bylo známo, ovšem znepokojila vkladatele a ústav prožil „poloviční run“, kdy přišel o polovinu vkladů na knížky a asi o dvě třetiny vkladů na běžné účty. Ke zlepšení situace došlo až v závěru osmdesátých let (7). Dvojí otřes Živnobanky, kdy si „sáhla“ na samé dno, imputoval do jejich

statutárních „krizovou mentalitu“ ne nepodobnou morové mentalitě Evropy poloviny 14. století. Zejména členové dozorčí rady, složené z představitelů občanských záložen, požadovali výrazně konzervativní přístup k úvěrům a jejich dokonalé zabezpečení. Ústav také znatelně „ochladl“ ve vztahu k cukrovarnickému podnikání, neboť přetrvávalo vědomí problémů, jež mu přineslo.

Určitý přelom a obnovení zájmu o „bílé zlato“ lze spatřovat na přelomu 19. a 20. století, kdy Živnobanka uvedla akcie své dceřiné České společnosti pro průmysl cukerní na Pražskou burzu pro zboží a cenné papíry, podstatněji je navýšila a v roce 1900 se podílela na zřízení Haličsko-Bukovinské společnosti pro průmysl cukerní v Przeworsku. Důležitou součástí bankovního organizmu peněžního ústavu v závěru 19. a v počátečních dekadách 20. století rovněž zůstávalo cukerní oddělení pražské

centrály orientované na komisionářský prodej surového cukru a rafinády, který nepředstavoval riziko (7).

V okamžiku vyhlášení Československé republiky byl hospodářský stav českých zemí neutěšený. Právě nacionálně české banky představovaly vítaného akceschopného partnera československého státu v těžké době nestability a nedostatku. Pomohly mu zajistit finanční prostředky a nad to nabídky několik osobností nadregionálního rozhledu, které byly schopny nejen přijít s koncepční vizí formování československé hospodářské nezávislosti, ale i tuto vizi začít naplňovat. Je vcelku logické, že to byli lidé z okruhu největší české banky – Živnostenské banky, která dala novému státu ministra financí Aloise Rašina a následně několik dalších hospodářských ministrů. Byla odstartována přechodná úzká spolupráce českých bank se státem, kterou pochopitelně banky jako ekonomické subjekty dokázaly brzy inkasovat zpět v podobě opatření, jež konvenovala jejich růstu a vzestupu ekonomického vlivu, včetně ovládnutí velkého průmyslového podnikání, v tom logicky i cukrovarnictví, na území nové republiky (8).

Výchozí bázi se stala osnova českého národohospodářského programu připravovaná od dubna do září 1918, již dal konečnou podobu Jaroslav Preiss. Osnova byla souhrnem hospodářských opatření Československé republiky, počínaje zřízením vlastní měny a centrální banky a konče pozemkovou reformou a nostrifikací společností, jež měly svá sídla v zahraničí. V rámci nostrifikace měly přenést sídlo na československé území všechny firmy, jež měly svá řídicí centra v zahraničí, a to v krátkém horizontu šesti týdnů a rekonstruovat své statutární orgány tak, aby na území nového státu měly bydliště čtyři pětiny jejich členů (9).

Cestou ke zvýšení vlivu a v některých případech doslova k ovládnutí podniku byla participace na zvýšení základního kapitálu jednotlivých firem, k němuž docházelo ve velké vlně let 1919–1921 (přičemž proces pokračoval v menším rozsahu i nadále). Emisí nových cenných papírů získávaly české banky podstatné, někdy dokonce kontrolní balíky akcií. Ještě před zahájením nostrifikace začalo skupování akcií, někdy i celých továren od jejich majitelů žijících v Rakousku. Firmy, jež se přimkly k českým peněžním ústavům a československému státu, iniciativně přenášely svá sídla na území Československé republiky, neboť ředitelství mimo její teritorium ztrácelo smysl a stávalo se přítěží. Naznačené procesy, které mohou být nazvány spontánní nostrifikací, se odehrály na tržním principu bez přímé státní intervence (8).

Nostrifikace ze zákona, tedy nostrifikace prováděná za asistence státu, byla zahájena v červenci 1919, když parlament přijal zákon o záruce za akciový kapitál sedmnácti jmenovitě uvedených železničních společností. Záruky byly podmíněny přeložením sídla společnosti z Vídně do Prahy a obsazením správních rad společností příslušníky československého státu (8).

Svého druhu nostrifikační hra měla svá formální pravidla vyjádřená zákonným rámcem a předpisy nižší právní síly (vnitřní předpisy ministerstev a meziministerské komise) a pravidla neformální, vyjádřená určitým mechanismem, jež byl výsledkem složení komise a způsobu komunikace jejích členů na jedné straně a iniciativy ekonomických subjektů (interesentů) disponujících kapitálovým potenciálem a dobrými konexemi ve státní administrativě, podnikatelských zájmových organizacích, politické sféře apod. na straně druhé (8).

Průběh nostrifikace v konkrétním podniku cukrovarnického průmyslu symptomaticky vyjadřuje případ Akciové společnosti pro průmysl cukrovarnický v Hodoníně (10). Ve svém oboru

šlo o významnou firmu, která co do produkce a výše akciového kapitálu náležela do vedoucí čtyřky. Tento fakt z ní činil mimořádně zajímavý objekt zájmu nacionálně českých finančních uskupení tradičně spojených s agrárním hnutím. Jednalo se o posílení vlivu v elitním odvětví nové republiky, neboť Československo představovalo největšího exportéra řepného cukru na světě. (Uváděný proces budování „Stoupalova koncernu“ také umožňuje pochopit základní nostrifikační paradigma.)

Na počátku profilování soukromopodnikatelského zájmu stál organizátor agrárního družstevnictví, zakladatel Syndikátu moravských řepařů, jeden z lídrů agrárního hnutí na Moravě a poslanec Revolučního Národního shromáždění – Viktor Stoupal. Ten disponoval vedle manažerského potenciálu i významným kapitálem politickým a vynikal i důvěrnou znalostí vídeňského prostředí, neboť zde za 1. sv. války působil jako tajemník kanceláře agrární strany a tajemník předsedy Svazu říšských poslanců českých, Františka Staňka. S ideou nostrifikace hodonínské cukrovarnické firmy, kterou pochopitelně dobře znal, se obrátil na peněžní ústav spojený s agrární stranou, na Agrární banku v Praze. Ta profilem svých obchodů a strukturou budovaného koncernu tvořila ideálního partnera k nostrifikační hře.

V další fázi Viktor Stoupal zajistil významný kontakt ve vyhlédnuté firmě. Představoval jej známý vídeňský cukrovarnický manažer, člen správní rady Allgemeine Österreichische Boden-Credit-Anstalt a podnikatel Ferdinand Bloch-Bauer. Bloch-Bauer byl narozen v Čechách v německojazyčné židovské rodině a díky tomu splňoval podmínky pro přiznání československého státního občanství. Mohl tak převzít, požívaje důvěry jak v českých zemích tak i ve Vídni, roli katalyzátoru v jednáních mezi původními vlastníky a managementem a československými interesenty, kteří byli připraveni se ve firmě nově kapitálově a manažersky angažovat. V říjnu 1920 postoupily věci tak daleko, že nostrifikační komise na svém zasedání rozhodla o „prozatímním vyzvání“ společnosti k nostrifikaci. Nostrifikační koncept byl již připraven do té míry, že mohl být v krátké lhůtě předložen nostrifikační komisi ve formě konkrétního projektu. Na počátku prosince již figurovala Akciová společnost pro průmysl cukrovarnický mezi firmami, jimž se dostalo definitivní nostrifikační výzvy.

Nostrifikační projekt byl založen na dohodě s původními majoritními vlastníky, tj. zástupci Allgemeine Österreichische Boden-Credit-Anstalt a podnikatelských rodin Redlichů, Aupitzů a Skenů. Ti souhlasili s navýšením akciového kapitálu společnosti o 40 %. Dvacetiprocentní podíl převzal Stoupalem reprezentovaný Syndikát moravských řepařů, druhý stejně vysoký podíl pak Státní lesy a statky Československé republiky (tedy stát). Výsledkem transakce bylo přenesení sídla společnosti do Hodonína a rekonstrukce její správní rady, jež vyjadřovala kompromis mezi původními a novými akcionáři. Součástí dohody tvořilo angažování Agrární banky při navýšení kapitálu. Řepařský syndikát použil k nákupu akcií Akciové společnosti pro průmysl cukrovarnický úvěr tohoto peněžního ústavu, který napříště převzal roli finančního a úvěrového centra firmy a emitoval nové akcie. V příštích letech převzal kontrolu společnosti a vřadil ji do svého průmyslového koncernu. Další zvýšení kapitálu, tentokrát o 10 % se uskutečnilo roku 1923 a znamenalo upevnění vlivu nových akcionářů, kteří byli personálně vázáni na strukturu agrární strany (10). Nostrifikací, ba ani následným zvýšením kapitálu nebyli původní majoritní majitelé z podniku zcela vyřazeni a udrželi si v něm podstatné zastoupení. Byl tedy respektován princip continuity fungování podniku na úrovni vlastnické i manažerské.

Celkově byly v českých zemích nostrifikovány řádově desítky cukrovarnických podniků, přičemž se vesměs jednalo o firmy velké s důležitým podílem na trhu. Nostrifikace také znamenala, že v cukrovarnickém podnikání v Československu zaujaly české banky, spolu s domácími bankami utrakvistickými, tj. česko-německými i jazykově německými, rozhodující postavení jako nejen kapitálová, ale často řídicí centra oboru. Cukrovarnické závody měla ve svém koncernu prakticky každá větší i významnější střední banka na území Čech i Moravy. Vskutku unikátní byla pozice Živnostenské banky, jež do svého koncernu, ať již přímého či nepřímého, zařadila téměř tři desítky firem (11), které působily především v rámci vlajkových lodí cukrovarnického průmyslu, jaké představovaly Česká společnost pro průmysl cukerní či Cukrovary Schoeller. V rámci kvantitativní hierarchie, tj. podle počtu koncernových podniků, lze na dalších pozicích uvést: Agrární banku, Banku československých legií, Pražskou úvěrní banku, Českou průmyslovou banku atd., což je zajímavé, zejména u dvou středních ústavů – Agrobanky a Legiobanky (11). Pozadu však nezůstávaly ani další bankovní ústavy – např. Anglo-československá banka vykazala ve struktuře svých úvěrů v roce 1926 cukrovarnické podnikání na prvním místě s 22% podílem na úvěrech celkem, ve výši téměř 220 mil. Kč (12).

Byl to také cukerní průmysl, který v těžkých poválečných letech při formování nové republiky zajišťoval svým exportem tolik potřebné devizy. Za významné je rovněž třeba považovat, že na rozdíl od sedmdesátých let 19. století velké cukrovarnické firmy z bankovních koncernů českých bank vykazaly značnou odolnost za Světové hospodářské krize počátku třicátých let 20. století. Např. nahlédnutí do účetních uzávěrek Cukrovarů Schoeller, jejichž správní radu vedl vrchní ředitel a místopředseda představenstva Živnobanky Jaroslav Preiss ukazuje, že společnost dosáhla v kampani 1931/32 čistý zisk ve výši 3,5 mil. Kč, o rok později téměř čtyři miliony a poté se její čistý zisk vrátil k hranici 5 mil. Kč za kampaň (13) a podobně tomu bylo i u České společnosti pro průmysl cukerní (14). Cukrovarnické podnikání v meziválečné době tak evidentně tvořilo jeden ze základních pilířů stability a prosperity největší československé banky.

Na rozdíl od opatrnosti až nedůvěry, jež vedení peněžního ústavu nabylo k cukrovarnictví ze zkušeností 70. a 80. let 19. století, a která přetrvávala v dalších desetiletích, bylo od první poloviny dvacátých let cukrovarnictví vysoce ceněno a tantiémy ze zasedání ve správních radách přinášely i profit funkcionářům a manažerům banky. Vše je ovšem relativní, cca 20 tis. Kč, kolik činila např. tantiéma Jaroslava Preisse ve správní radě Cukrovarů Schoeller, bylo při jeho ročních příjmech mezi pěti až deseti miliony korun pakatelem.

O prestiži oboru pak svědčí monumentální cukerní palác na tehdejší Havlíčkově, nyní Senovážném náměstí, který v podstatě navazuje na City první Československé republiky, jíž představoval tzv. „zlatý bankovní kříž“ soustředěný kolem ulice Na Příkopech*.

Šouša J.: České banky a cukrovarnické podnikání

Peněžní ústavy hrály v procesu emancipace českého národa v 19. století nezastupitelnou roli, neboť v něm fungovaly jako východí a dlouhodobě jeho dynamiku ovlivňující struktury. Výrazné místo na české národní ekonomické scéně měly občanské záložny. Ty také stály u zrodu nejvýznamnější české banky závěrečných desetiletí 19. a první poloviny 20. století – Živnostenské banky. Živnostenská banka zakotvila již krátce po zahájení činnosti 1869 v cukrovarnickém segmentu trhu, i když ji právě kontakty s cukrovary přinesly za krizi 70. a 80. let 19. století ztráty.

Jako významný obor národního hospodářství se české bankovníctví dotvořilo v prvních deceniích 20. století. V okamžiku vyhlášení Československé republiky české banky představovaly vítaného akceschopného partnera státu. Byla odstartována přechodná úzká spolupráce bank a státu, kterou banky dokázaly brzy inkasovat zpět v podobě opatření, jež konvenovala jejich růstu a vzestupu ekonomického vlivu. Zvlášť závažná pro ně byla tzv. nostrifikace, tj. povinné přenesení sídla firmy na území Československa a majoritní doplnění jejich řídicích orgánů o československé státní příslušníky. Právě nostrifikace znamenala, že v cukrovarnickém podnikání Československé republiky zaujaly české banky rozhodující postavení. V těžkých poválečných letech cukerní průmysl zajišťoval svým vývozem devizy a projevil i značnou odolnost za Světové hospodářské krize na počátku 30. let 20. století. Důležitost cukrovarnictví pro bankovní podnikání tak byla zřetelná a jednoznačná. Potvrzuje ji i monumentální cukerní palác na prestižním místě Prahy.

Klíčová slova: peněžnictví, české banky, cukerní průmysl, podnikání.

Prameny a literatura

- KUBŮ, E.; ŠOUŠA, J.: Peněžnictví – směřovatý činitel ekonomické emancipace. In KUBŮ E.; JANČÍK D. (eds.): *Nacionalismus zvaný hospodářský*. Praha: Dokořán 2010 (v tisku); dále srv. HÁJEK, J.: Vývoj peněžní a úvěrové soustavy. In JAKUBEC I.; JINDRA Z. (eds.): *Dějiny hospodářství českých zemí: od počátků industrializace do konce babsburské monarchie*. Praha: Karolinum 2006, s. 317–361; HÁJEK, J.; LACINA, V.: *Od úvěrních družstev k bankovním koncernům*. Praha: H&H 1999; VENCOVSKÝ, F. ET AL.: *Dějiny bankovníctví v českých zemích*. Praha: Bankovní institut 1999. ISBN 80-7265-030-0.
- SCHEYER, J.: *Dějiny svépomocných záložen českých*. Praha 1891; KLIER, Č.: *České spořitelnictví v zemích koruny české do roku 1906*. Praha 1908; HORÁK, J.: *Přehled vývoje českých obchodních bank*. Praha 1913; RŮŽIČKA O.: *Banky, jejich vývoj, funkce a politika*. Praha 1924.
- Záložna Vinohradská 1874–1914*. Královské Vinohrady: Záložna Vinohradská 1914, kapitola Trochu statistiky.
- ŠPIDLA, V.: *Založení Živnostenské banky*. Praha 1976, s. 64. Diplomová práce na katedře československých dějin FF UK Praha.
- JINDRA, Z.: K rozvoji českého bankovního kapitálu před první světovou válkou. *Československý časopis historický*, 5, 1957 (3), s. 518–519.
- SRV. NEČAS, C.: *Na prahu české kapitálové expanze. Rozpínavost českého bankovního kapitálu ve střední, jihovýchodní a východní Evropě období rakousko-uberského imperialismu*. Brno: FF MU 1987; NEČAS, C.: *Podnikání českých bank v cizině 1898–1918. Rozpínavost českého bankovního kapitálu ve střední, jihovýchodní a východní Evropě v období rakousko-uberského imperialismu*. Brno: FF MU 1993.

* Pokud by měl badatel možnost projít se v meziválečných letech ulicí Na Příkopech, spatřil by na místě dnešní České národní banky Živnostenskou banku, naproti ní místo Komerční banky – Českou eskomptní banku a úvěrní ústav (lépe BEB – Böhmische Escompte Bank), na místě UniCredit Bank Zemskou banku pro Čechy, vedle ní místo dnešní Československé obchodní banky – Českou průmyslovou banku, na náměstí Republiky Banku pro průmysl a obchod, dříve Länderbanku, v ulici Na Poříčí proti Bílé labuti – Banku československých legií, v Hyberské ulici – vedle Lidového domu – Anglo-československou a Pražskou úvěrní banku, na tehdejší Havlíčkově, dnešním Senovážném náměstí Agrární banku apod. Bez zajímavosti nebyla ani blízkost vznosných bankovních paláců a přiseří trezorů tajemného finančního universa s dámským polosvětlem u Prašné brány a v ulicích Rybné, Kamzíkové aj., cynik by nepochybně paralely našel.

7. HORÁK, J.: *Živnostenská banka v Praze 1869–1918*. Praha: Živnostenská banka 1919. Archiv České národní banky, fond Živnostenská banka, sign. S II/b, Valné hromady banky, 1869–1918; sign. II/c, Výroční zprávy banky 1869–1918; sign. S I/b, Protokoly představenstva – správní rady 1969–1918; sign. S/c, Protokoly výkonného výboru 1873–1918.
8. KUBŮ, E.; ŠOUŠA, J.: Nostrifikace firem – cesta k uchopení rozhodující hospodářské moci. In KUBŮ E.; JANČÍK D. (eds.): *Nacionalismus zvaný hospodářský*. Praha: Dokořán 2010 (v tisku).
9. ČIŽINSKÝ, J.: *Nostrifikace průmyslových podniků v českých zemích 1918–1929*. Praha 2006, s. 58, 120–125, přílohy. Diplomová práce Ústavu hospodářských a sociálních dějin FF UK; srv. KUBŮ, E.; ŠOUŠA, J.: Nostrifikace jako interpretační problém: ekonomické opatření či „nemravná“ nacionálně podmíněná výměna elit? In *Na pozvání Masarykova ústavu*, 3, Praha 2007, s. 110–120.
10. NOVOTNÝ, J.; ŠOUŠA, J.: *Banka ve znamení zeleného čtyřlístku. Agrární banka 1911–1938 (1948)*. Praha: Karolinum 1966, s. 103–105. ISBN 80-7184-240-0; srv. RUBÁŠ, S.: *Vznik a vývoj Akciové společnosti pro průmysl cukrovarnický a možnosti využití ve výuce dějepisu*. Brno 2007, s. 31. Rigorózní práce katedry dějepisu PaedF MU; *Deset let práce Republikánské strany zemědělského a malorolnického lidu v republice československé*. Praha 1928–1929, s. 506–508.
11. MERUŇKA, K.; URBAN, V.: *Podnikové archivy Státní banky československé v Praze: Průvodce po archivních fondech*. Praha: SBCS 1967, s. 198–116.
12. Archiv České národní banky, fond Anglo-československá banka, 15-113-225, 14. 1. 1926.
13. Archiv České národní banky, fond Živnostenská banka, 4689/1, Výroční zpráva a účetní závěrky Cukrovarů Schoeller a spol. za obchodní léta 1931/32 až 1937/38.
14. Archiv České národní banky, fond Živnostenská banka, 4307-1, Výroční účetní zpráva České společnosti pro průmysl cukerní v Praze za obchodní rok 1935/36.

Jiří Šouša: The Czech Banks and Sugar Business

Financial institutions played an unsubstitutable role in the process of emancipation of the Czech nation in the 19th century, functioning there as starting structures, and influencing the process's dynamics in the long term. The civic saving banks occupied a strong position in the Czech national economic scene. These were also at the birth of the Živnostenská bank (Trade Bank) – the most important Czech bank in the closing decades of the 19th and the first half of the 20th centuries. Soon after the start up in 1869, the Živnostenská banka was embedded in the sugar market, though the contacts with the sugar factories caused her losses, following the crises of the 1870s and 1880s.

In the first decades of the 20th century, the Czech banking system was completed and became a significant domain of the national economy. At the declaration of the Czechoslovak Republic, the Czech banks represented a welcome partner, capable of action. An interim close collaboration of banks and state started, from which banks managed to benefit: namely through such measures, which conformed to their growth and increasing economic influence. Particularly important for them was so-called “nostrification”, i.e. the mandatory transfer of the company’s headquarters on the territory of Czechoslovakia, and supplementing the governing bodies by the majority of the Czechoslovak citizens. The “nostrification” meant that the Czech banks assumed a leading position in the sugar business. In the difficult post-war years, the sugar industry secured supplies of foreign currencies via export, and showed also considerable resilience during the global economic crisis in the early 1930s. Thus the importance of the sugar industry for the banking business became quite obvious and unambiguous. This is documented by the monumental Palace of Sugar at a prestigious location in Prague.

Key words: banking, Czech banks, sugar industry, business.

Obř. 2. Inzerce českých bank v cukrovarnickém tisku (Neumannův cukrovarnický kalendář 1910, 1925, 1932)

**AGRÁRNÍ BANKA
ČESKOSLOVENSKÁ**
centrála v Praze - 15 filiálek

CUKERNÍ ODDĚLENÍ

v Praze (telefony pro hovory místní: 273-41 serie, 306-34, pro hovory mezinárodní: 306-35, 306-36, po 15. hod. čís. 306-34 až 36), jakož i ve filiálkách: Bratislava, Čes. Budějovice, Hradec Králové, Jihlava, Koclov, Olomouc, Pardubice, Tábor a Ústí nad Labem.

Komisionářský prodej cukru z tovarů:

Akciová společnost pro průmysl cukrovarnický v Hodoníně, ústřední kancelář v Břeclavi, břeclavská rafinerie v Hodoníně a cukrovary v Zlatých Horách a Břeclavi, Kufnerova cukrovarská akciová společnost v Břeclavi, Rolnický akciový cukrovar v rafinerie v Holicích u Olomouce, Rolnický cukrovar akciový v Brdci u Praze, Rolnický cukrovar akciový v Malých Posenicích, Rolnický akciový cukrovar ve Vrážkách, Cukrovar v Rosicích, Zastávka u Brna, Rolnický akciový cukrovar v Tovačově, Rolnický akciový cukrovar ve Vávrovici, Rolnický cukrovar v Dolním Cení, Děpoldův Cezerská cukrovar v Dymokurech, Československá cukrovar v Mělníku, Porcelánový cukrovar akciové společnosti v Přelouči, Rolnický akciový cukrovar v Zlaté, spol. v Hostavově, Rolnický akciový cukrovar v Rosicích u Chrástě, Rolnický akciový cukrovar v Dalešicích, Cukrovar Třebíšov, akciová společnost, Třebíšov.

Provádění termínových transakcí na všech cukerních burzách termínových.

30

AGROCUKR, velkoobchod cukrem, společnost z. r. o. v Praze II, Havlíčkovo náměstí číslo 26. Obstarává koupě a prodej cukru a melasy v tuzemsku.

Živnostenská banka

pro Čechy a Moravu v Praze ve vlastním paláci na Přítkově číslo 89 naproti Pražské bráně. N. M. Založena roku 1868.

Splacený akciový kapitál: korun 40.000.000
Rezervní a hypoteční oddělení č. telefon 3337. 12.000.000

Filiálky: v Brně, Českých Budějovicích, Jihlavě, Klatově, Lvově, Moravské Ostravě, Olomouci, Pardubicích, Plzni, Prostějově, Tábore, Třebízi, Vía S. Nicolò 30. a ve Vidni I., Herengasse 12

Doporučuje se
P. T. cukrovarům jakož i hrubům na obchodu cukrem interesovaným vůbec

nejen ku obstarávání komisionářského prodeje cukru a sprostředkování nákupu i prodeje cukru na burze pražské i na všech burzách cizozemských, nýbrž i ku všem obchodům pecením, finančním, úvěrním, směnárnickým a bankovním vůbec. Oddělení průmyslové i líhové. Oddělení hypoteční: Obstarává půjčky samosprávným korporacím, závodům průmyslovým a obchodním. Vydává 4 1/2% dlouhý úpis, které skládají bezpečně a výhodně uložení peněz

V Ústí nad Labem provozuje živnostenská banka obchod uhlím ve velkém.

**Česká banka Union
v Praze**

Telefon: 22051 23741 29941.
Přítná mezinárodní linka cukerního oddělení č. 30526

**Splacená akc. jistina Kč 200.000.000.
Rezervní fondy Kč 136.750.000.**

FILIÁLKY:

At	Mariánské Lázně
Bratislava	Moravská Ostrava
Brno	Nový Jičín
Bromov v Č.	Olomouc
Dvůr Král. n. Lab.	Opava
Frydek-Místek ve Sl.	Prostějov
Fryvaldov	Rumburk
Jablonec n. M.	Sampark
Karlovy Vary	Teplice-Saňov
Krasice	Trutnov
Krnov	Vrchlabí
Liberec	Zátec

CUKERNÍ ODDĚLENÍ
v Praze, Bratislavě, Brně, Olomouci a Opavě.

Komisionářský prodej a koupě surového a rafinovaného cukru v tu- i cizozemsku. Provádění termínových transakcí na všech cukerních burzách termínových.

15

**ČESKÁ PRŮMYSLOVÁ
A HOSPODÁŘSKÁ
BANKA**

*Akciový kapitál
a rezervní fondy
Kč 291.000.000*

Centrála v Praze
60 filiálek
a expositur

PROVÁDÍ VEŠKERÉ
OBCHODY BANKOV. A CUKERNÍ

**Banka
pro obchod a průmysl
dříve „Länderbanka“**

Splacený akciový kapitál Kč 120.000.000.–
Rezervy Kč 56.000.000.–

Centrála: PRAHA, Nám. Republiky 6.

Filiálky v Aši, Bohumíně, Brně, Hradci Králové, Jablonci n. N., Jihlavě, Kraslicích, Krásné Lípě, Liberci, Mor. Ostravě, Náchodě, Plzni, Tepličkách, Trutnově, ve Vypřechu a ve Varnsdorfu.

Expositury v Karlíně, na Smíchově a v Mikulášovicích.

Sdružení peněžní ústav: Jihočeský úvěrní ústav v Českých Budějovicích.

Obstarává komis. sprostředkování obchodu cukrem na všech trzích tu- i cizozemských a nabízí v oboru tom své služby P. T. cukrovarům a ostatním interesentům.

Provádí též bankovní transakce za nejvýhodnějších podmínek.

28

**ANGLO-ČESKOSLOVENSKÁ
A PRAŽSKÁ UVĚRNÍ BANKA**

provádí veškeré transakce bankovní a průmyslové.

CUKERNÍ ODDĚLENÍ

provádí veškeré termínové transakce na všech světových trzích a prodává výrobky vlastní rafinerie ve Škvařanech a kromě toho zboží těchto tovarů:

Rolnický akciový cukrovar a rafinerie v Holicích u Olomouce
Cukrovary v Uh. Ostravě a Uh. Hradišti akc. spol. Uh. Hradišti: Zbrovsko-kopjetický cukrovar A. Popper a spol., Kojátrův
První moravský akciový cukrovar rolnický v Roudnici.
Cukrovar v Bečověch, Bernard Mandlův, Bečov.
Rolnický akciový cukrovar v Lány
Cukrovar v Radhozi, Bernard Mandlův, Radhoz.
Spolek moravských cukrovarů, Olomouc.
Rolnické akciové podniky, cukrovar a mlárna v Roudnici, Olomouc.
Státní cukrovar ve Svitavě.
Cukrovarnická akciová společnost v Sadské.
Rolnický cukrovar v Brzozetě akc. společnost.
Rolnický cukrovar v Čepčicích u Mladé Boleslavi.
Akciová společnost rolnického cukrovaru v Čelčebovicích.
Rolnický cukrovar akciový v Dřevohosticích.
Společný cukrovar v Kloboučcích, Klobouky.
Cukrovar v Kouřimě, Frant. Karolovi, Kouřim.
Herzegovinský cukrovar v Libochovicích.
Rolnický cukrovar Holec-Moravský v Moravanech.
Akciová tovarna na cukr v Pardubicích.
Cukrovar v Pohořelicích.
Rolnický akciový cukrovar v Malých Posenicích.
Rolnický akciový cukrovar Renze u Chrástě.
Akciová společnost cukrovaru rolnického ve Slupnicích.
Cukrovar v Hrochově Týnci s r. o., Hrochov Týnec.
Rolnický akciový cukrovar ve Vrňaticích.
Cukrovar ve Vysokém Veselí.

K jejímu koncernu patří také: Butharsko-česká akc. spol. pro průmysl cukerní v Gorně Orelavě u Butharska, československá továrna a rafinerie cukru, akc. spol., Čapřina (Jugoslávija), Fabrika šecera akcionářsko družstvo Červenka (Jugosl.)

32

Kontaktní adresa – Contact address:

doc. PhDr. Jiří, Šouša, CSc., Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, Katedra pomocných věd historických a archivního studia, nám. Jana Palacha 2, 116 38 Praha 1, Česká republika, e-mail: doc.sousa@seznam.cz